

Nr. 4 2009 • 50. årgang • kr 50,-

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIG SAMLING

NIK (Idéen om) standard- talemål for fall

Fra jubileumsseminaret:

Peter Trudgill
om samnorsk-
prosjektet, LSS
og språksitua-
sjonen i Norge

Enda mer om LSS-historia

REDAKSJONELT:

Ideen om standardtalemål er død – hva nå?

Vi har knapt fått delt ut pris for bruk av talemålsnært – men normert – bokmål i Dagsnytt-sendinger og så vidt begynt å tenke på åssen vi skal forholde oss til spørsmål om bruk av dialekt i nyhetssendinger, så løper virkeligheta nærmest fra oss. Allerede fra nyåret blir det nemlig dialekt å høre i sjølvste Dagsrevyen, og det til stormende jubel fra folket.

Dette er en seier som på sett og vis er enda større enn ønsket om full frihet for dialekter som LSS har formulert i prinsipp-programmet. Her er det snakk om bruk av dialekt også i *opplest* tekst. Det kan i utgangspunktet virke vrient å bruke dialekt i opplest tekst, men journalistene klarer det tydeligvis helt fint, og da er det jo bare å heie.

Det har vært diskutert om det i det hele tatt eksisterer et norsk standardtalemål. Enkelte har ment det, andre at det ikke har eksistert noe sånt. En kan si seg enig i at det i det minste har eksistert en idé om et (eller flere!) standardtalemål, og at det sjølsagt har eksistert i form av oppleste tekster på ymse former for normalisert skriftspråk. Men med den språklige revolusjonen vi har sett i bl.a. nyhetssendinger i det siste, bør vi kunne erklære både standardtalemålet – i den grad det har eksistert noe sånt – og idéen om det for døde.

Men, hva nå? Hvilke konsekvenser får den nye situasjonen? En opplagt konsekvens er at norske dialekter får om mulig enda høyere status, og at en til og med kan få mer dialektpurisme og diskriminering av «unormert» dialekt. Det skal faktisk ha vært antydning til det siste på NRK-distriktskontor, men det er rimelig å anta at det

vil være et marginalt problem. Ei gjetting er at vi vil få se at flere og flere gjør som f.eks. Sigbjørn Johnsen, og går over til å bruke dialekt nærmest som et høyspråk, mens f.eks. konservativt, talt bokmål blir noe en bruker i de billigste reklamene på TV3.

Dialektfriheta betyr heller ikke at enkelte talte og skriftlige språkvarianter ikke vil påvirke og true andre varianter. Det er ikke usannsynlig at vi kan komme i den paradoksale situasjonen at LSS-kjepphester som talemålsnært, «radikalt» bokmål og sentrale østlandsdialekter kan overta den truende maktposisjonen som konservativt bokmål har hatt. Vi ser det allerede i form av dialektedød i de ytre delene av Østlandet, der unge går over til å bruke noe som kanskje kan beskrives som «radikalt» bokmål med store innslag av dialekttrekk fra det sentrale Østlandet. Dette er utfordringer som LSS kan og bør ta tak i.

Styret i LSS 2010–2011

Ingunn I. Ims (leder), Arne Torp (nestleder), Thomas Hoel (sekretær), André Stryger (kasserer), Hans-Christian Holm (styremedlem), Andreas Drolsum Haraldrud (styremedlem), Vanja Røkkum Jahnsen (styremedlem), Hege Hellum (styremedlem), Ingvild Nordland (varamedlem), Eric Papazian (varamedlem), Ellen Skolseg (varamedlem).

SPRÅKLIG SAMLING

ISSN 0333-0362

Utgitt av Landslaget for språklig samling
Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
Leiar: Ingunn I. Ims
E-post: i.i.ims@iln.uio.no

Nettsted: www.samnorsk.no

Adressa til laget og bladet:
Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 175,-
Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 275,- per år
for skoleelevar og studentar
kr. 150,- per år

E-postadresse for spørsmål om abonnement
og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

Referat fra landsmøtet i Landslaget for språklig samling 05.12.2009

Toårsmelding

Avtroppende leder Vanja Røkkum Jahnsen leste opp toårsmeldinga. Møtet slutta seg til meldinga og godkjente den med noen få kompletterende merknader (bl. a. at navnet på Esther Refsdals minnepris er Esther Refsdals minnepris for god offentlig språkbruk). Det ble bemerkta at avtroppende leder går av i god stil med denne toårsmeldinga.

Regnskap og budsjett

André Stryger la fram regnskap for 2007 og 2008 og foreløpig regnskap for 2009.

Regnskapet for 2007 ble godkjent med en liten oppklaring: Litteraturprisen (under inntekter og utgifter) refererer til Litteraturprisen 2006.

Regnskapet for 2008 ble godkjent etter noen oppklaringer mht. bladtrykking og periodisering av litteraturpriser.

Det ble stilt spørsmål om hvor det blir av arven etter Esther Refsdal. Arne og André purrer på Kreftforeninga.

Revisjonsrapporten for 2007 og 2008 inneholdt bare en mindre og lite vesentlig kritisk merknad. Revisor anbefaler landsmøtet å godkjenne regnskapene for 2007 og 2008.

André ble oppfordra til å sende rundt Excel-filene med regnskapa.

Foreløpig regnskap for 2009 ble gjennomgått. På inntektssida er det overført kr 50 000 til dekning av litteraturprisene for 2008 og 2009. Det ble bemerkta at det ennå er enkelte ubetalte utgifter til 50-årsjubileet (ca 6 000 kr er ennå ikke betalt). Landsmøtet tok det foreløpige regnskapet til etterretning.

André gjennomgikk forslaget til budsjett for 2010. Det ble bemerkta at punktet om medlemskontingent

og bladpenger kunne påvirke budsjettet. Det var likevel enighet om å gjennomgå budsjettet før punktet om medlemskontingent og bladpenger.

Enkelte poster ble foreslått justert opp: leie av postboks, kontorrekvisita og porto. Som framlagt gir budsjettet et moderat driftsoverskudd i 2010. Godkjenning av budsjettet ble utsatt til etter punktet om medlemskontingent og bladpenger.

Medlemskontingent og bladpenger

Ordstyreren viste til de nåværende summene for medlemskontingent og bladpenger slik de var referert i toårsmeldinga. Det kom flere forslag om økning. Møtet samla seg om følgende endringer:

Medlemskontingent: 275 kr
Bladpenger: 175 kr

De andre satsene blir som før:

Skoleelever, studenter og pensjonister: 150 kr
Løssalg: 50 kr

Budsjettforslaget blei godkjent med de endringene som følger av endringene i medlemskontingent.

For å få inn mest mulig medlemskontingent og bladpenger, bør vi være tidlig ute i 2010 med å sende ut blankettene. Møtet drøfta om trykkeriet kunne få i oppdrag å sende ut blankettene sammen med bladet. HC undersøker hvilke muligheter trykkeriet har på dette området og hva det evt. koster. Hvis mulig, sendes blankettene med første blad. Det bør også være en notis i bladet om dette. Vi tar sikte på å sende en purring seinere på året.

André undersøker hvor mange som ikke har betalt og legger resultatet fram på styremøtet i mars 2010.

Valg

Valgkomiteen, Margit Ims og Helge Gundersen, hadde lagt fram følgende forslag:

Leder: Ingunn Indrebø Ims (førmenig styremedlem)
Nestleder: Arne Torp (som før)
Sekretær: Thomas Hoel (som før)
Kasserer: André Stryger (som før)
Redaktør: Hans-Christian Holm (som før)
Styremedlem: Andreas Drolsum Haraldsrud (ny)
Styremedlem: Hege Hellum (ny)
Styremedlem: Vanja Røkkum Jahnsen (før leder)
Varamedlem: Ingvild Norland (førmenig styremedlem)
Varamedlem: Eric Papazian (som før)
Varamedlem: Ellen Skolseg (som før)

På landsmøtet i 2007 blei det valgt 8 styremedlemmer og 3 varamedlemmer. Vedtektene sier at det skal være 7 styremedlemmer og 3 vara. Forslaget fra valgkomiteen har holdt seg til antallet 8+3. Møtet valgte å fravike vedtektene og holde seg til denne modellen. Problemene oppstår i forbindelse med valget av redaktør, som etter vedtektene skal velges blant styrets medlemmer og varamedlemmer.

Pål Styrk Hansen går av som styremedlem, men fortsetter i litteraturpriskomiteen. I tillegg bør et styremedlem være med i komiteen. Hege Hellum vil fylle denne rollen.

Valgkomiteen stiller spørsmålet

om varamedlemmene bør være prioritert. Dette kan ha betydning ved avstemminger.

Det ble også bemerket at § 5 D i vedtektene (Landsmøtet vel representantane til LSS i Norsk språkråd) ennå står i vedtektene selv om dette punktet ble strykt på landsmøtet i 2005. Dette må rettes opp.

Landsmøtet gir styret i oppgave å finne ut av misforholdet mellom vedtektene og antall styremedlemmer, med tanke på at man skal kunne få rydda opp i dette på landsmøtet i 2011.

Landsmøtet slutta seg til valgkomiteens forslag.

Valg av valgkomité

Landsmøtet valgte Helge Gundersen og Margit Ims til valgkomité for landsmøtet 2011.

Revisor skal ikke velges av landsmøtet. Det er greit for laget å få regnskapa revidert av en revisor. Regnskapa for 2007 og 2008 er revidert av Geir W Tangen. André undersøker hvor mye han skal ha for å fortsette å revidere regnskapa våre.

Arbeidet framover

Hans-Christian Holm hadde satt opp et notat med punkter til en perspektivdiskusjon. Notatet ble delt ut på møtet, og diskusjonen tok utgangspunkt i denne disposisjonen.

Talemålsnormering

LSS er nå den eneste organisasjonen som ønsker fri bruk av dialekter.

Vi er ikke helt fornøyd med den plassen LSS fikk i diskusjonen om talemålsnormering og fri bruk av dialekter.

Arne mente at nyhetssendinger gjerne kunne normeres, men ingen andre sendinger. I prinsippprogrammet til LSS står det at vi er «imot organisert talemålsnormering». Det ble nevnt at nyhetsopplasing ofte er lesing fra et ferdigskrivt manus, slik at «fri bruk av dialekt» blir vanskelig.

Ingunn skriver, til neste styre-

møte, et forslag til en presisering av hvordan LSS skal forholde seg til dialektbruk i nyhetssendinger.

Sosiale medier

Stikkordet er «synlighet». Mange deler ideene våre, men veit ikke at vi fins. Hvordan kan vi vise folk at vi fins? Flere pekte på Facebook som et nyttig medium til synliggjøring, og blogg likeså. Det ble bl. a. pekt på at det er vanskelig å drive debatt i bladet siden det kommer ut så sjelden.

Landsmøtet ber styret følge opp dette initiativet: Styret skal følge opp Facebook, styret skal finne ut en måte for drift av en blogg og styret skal opprette epost-lister. Diskusjonen om disse punktene bør knyttes til en demo på møtene.

Diskusjonen om blogg og Facebook kan ikke ses isolert fra bladet og nettstedet. Blant annet vil det være viktig at både bladet og nettstedet inneholder «reklame» for de andre mediene, slik at det blir enkelt å finne veien til dem.

En fin form for promotering blant skoleungdom kan være å tilrettelegge stoff på nettsidene som kan brukes i skolearbeid.

Framtida for bladet og nettstedet

Bladet går videre som det er.

Det kan virke fristende å publisere artikler på nettstedet før de kommer i bladet, men det har den ulempen at bladet kan være «lest» før det kommer ut.

Arbeidsfordelinga på nettstedet må også tas opp på neste styremøte.

«Radikalt bokmål»

Mange mener at termen «radikalt bokmål» er både feil, upresis og dårlig. Dette er en gammel diskusjon, og spørsmålet er om man kan finne en mer dekkende term. HC hadde lagt fram flere forslag, og av disse var det antakelig «folkelig bokmål» som slo best an. Det ble også nevnt at en eventuell ny term kanskje burde frigjøre seg noe fra «bokmål»

og heller sikte seg inn mot LSS sitt formål, som er ett felles skriftspråk for Norge, dvs. norsk.

Det var enighet om at det ville være vanskelig å komme fram til enighet på møtet i denne saken, og det var stemning for at dette er et tema som kan egne seg for diskusjon på en blogg.

7) Utending av jubileumsboka

Arne tok opp spørsmålet om hva vi krever i betaling for jubileumsboka og hvem som betaler portoen.

Det ble vedtatt at alle som har skrevet i boka, får den gratis, og LSS betaler portoen. Vi tar dette som et praktisk punkt på første styremøte.

Folk som bestiller boka skal betale 100 kr. LSS betaler portoen.

Referent: Thomas Hoel
Landsmøtet slutta kl 1500

PS

Arne tok ordet etter at møtet var slutt og gav avtroppende leder Vanja en varm takk for en formidabel innsats. Han ønska samtidig den nye lederen velkommen, og følte seg trygget på at hun ville fortsette arbeidet på en like god måte.

*Enkelte detaljer i referatet er utelatte.
– red.*

■

PETER TRUDGILL:

Samnorskprosjektet – suksess eller fiasko?

Foredrag holdt på LSS-jubileumsseminaret på Litteraturhuset i Oslo

Mine damer og herrer

Jeg beklager: Jeg er forkjøla. Jeg beklager også at dette her skal foregå på engelsk. Det er selvfølgelig fordi at jeg er engelskmann, og jeg har det mye lettere å snakke på det språk.

Men ikke bare det: Jeg husker nok så godt at for noen år sia, da jeg var ansatt på universitetet i Lausanne i Sveits, det fransktalende Sveits, så kom den verdensberømte sosiolingvisten William Labov på besøk, og han skulle holde et foredrag. Og det var veldig spennende. Studentene var veldig ivrige etter å få høre på ham. Og så viste det seg at han ville holde foredraget sitt på fransk. Og det fikk han lov til å gjøre. Og etterpå spurte jeg studentene: «Åssen var det, hva mener dere om foredraget?» Og de sa: «Tja, det var jo veldig bra, men det hadde vært mye lettere å forstå om han hadde snakka engelsk.» So that's why I'm going to speak English today, so that you can understand me a lot better.

I like to think that 30 years ago I was able to speak Norwegian a lot better than I can now. Maybe this is a myth that I have created myself, I don't know. But I have had some successes and some fiascos with the Norwegian language. You know how it is when you speak a foreign language. Sometimes you're pleased, and sometimes you are humiliated. One of the things I count as my biggest success in Norwegian was a few years ago at the International Conference of Nordic Dialectology in Århus in Denmark. And it was one of those Scandinavian conferences where everybody speaks one of the four Nordic languages: The Danes spoke Danish, the Swedes

spoke Swedish, the Norwegians spoke Norwegian, and I spoke English. And that all worked very well. And at one point our friend and colleague Gjert Kristoffersen was giving a paper on the Norwegian word tone system, tone 1 and tone 2. And in particular he was talking about the so-called circumflex tone. And afterwards there were questions. I stood up and I asked a question, in English of course, and he replied, in Norwegian of course. And at one point during his answer to my question he said "and of course it is perfectly possible to speak Norwegian without word tones". And I said "Yes, I know. That's what I do. I talk Norwegian without word tones." And he said "No you don't!" He said "You speak Norwegian *with* word tones. And you get them wrong!" So I thought that was pretty good. I thought I would settle for that. Speaking Norwegian with word tones and not getting them wrong, that would be too much to ask for. So I'll just settle for speaking Norwegian with word tones and getting them wrong, and I'm very happy with that.

So over the years, it must be 40 years now I suppose, I've had this connection with Norway, and I've had this connection with the Norwegian language. And I've had a connection with sociolinguistics. And Arne was reminding me that 20 years ago at a meeting of the Teachers of Norwegian Association I was telling the people there about the sort of questions that people outside of Norway ask about the linguistic situation in Norway because they have heard there's something very

interesting about it. And they don't really want to ask Norwegians about it, because they've got an idea that maybe there's something weird or embarrassing about this. But people like me get asked these questions and I'm not making this up. So there is a kind of conversation which one has had many times in the course of one's academic life. And people come up to you and they say things like:

– You're a linguist, aren't you?

– Yes.

– And that means that you know lots of things about language?

– Yes, we know everything there is to know about language. And in fact sometimes we are invited to put on a red T shirt, on the Forskerdagene, and go down and stand in the tent, down in Karl Johan or somewhere. Of course we are experts.

– And I also understand that you've had some contact with Norway and Norwegian?

– Yes, that's right.

– Well, we've heard that there's something a bit odd going on in Norway about the language situation.

– Well, yes, I think probably what you've heard is that in Norway there are two languages. But there's nothing funny about that, I mean in Belgium they've got French and Dutch.

– Yes, but you see...

– And in Switzerland they have French and German and Italian.

– Yes, but you see...

– And in Finland they have Swedish and Finnish.

– Yes, but you see, in Norway the two languages are Norwegian and

Norwegian... Isn't that a bit confusing?

– Well no, not really. You see they've got different names so you can keep them apart. One is called "book language".

– I see. So that's the language you use in books?

– Well, you can use it in books, but you can use the other one in books as well, and you can also use it in newspapers and comics and everything.

– Hm, I see. Well what's the other one?

– The other one is called "New Norwegian".

– Aha, I've got it: This is the new, modern, dynamic, thrusting variety of Norwegian. This is Norwegian for the 21st century.

– Yes, that's right.

– But who speaks these different Norwegians?

– Well, no one speaks New Norwegian.

– No one?

– Well there are two professors at Oslo University in the Nordic Department who are pretty good.

– And the other one?

– Well no. Most people don't speak book language either. You see it has nothing to do with the spoken language. Most people speak their own local dialect.

– That's good, I like that.

– Yes, I like that too. So really it's just a question of writing, which language you're going to write.

– All right, well who writes which then?

– Well that's easy. New Norwegian is written by Marxist-Leninists.

– Really? Are there Marxist-Leninists in Norway still?

– Yes, if you go to a lecture in Literaturhuset in Oslo you may find some sitting in the audience. It's quite possible.

– That's exciting.

– So New Norwegian is written by Marxist-Leninists and by Christian fundamentalist teetotalers.

– Are there some of those around as well?

– Oh yes. I mean, for example, if there were to be an election in Norway and some friends of yours invited you round for a party in the evening to watch the results coming on the television, you'd have thought to yourself: I know, I'll buy a bottle of wine to take around to their house this evening. And you go to the wine shop to buy a bottle wine. But you can't.

– Why not?

– Because it's Election Day.

– Because it's Election Day?

– Yes. So anyway, New Norwegian is written by Marxist-Leninists and Christian fundamentalist teetotalers.

– Who writes book language then?

– Oh that's very interesting as well.

You see, book language is written by capitalists and socialists.

– That's a bit confusing.

– Well, you see, there is more than one type of New Norwegian and there's more than one type of book language. And there are two main types of book language. One is the capitalist book language, and the other one is the socialist.

– How do you know which is which?

– Well I don't have time to go into much detail, but for example take the issue of grammatical gender.

– I don't like grammatical gender.

– Neither do I. I once tried to start a society for the abolition of grammatical gender. The trouble is the only people who have joined so far are English speakers and Finns. Anyway New Norwegian has got three genders.

– Masculine, feminine and neuter I bet.

– That's right. But capitalist book language has only got two genders.

– So they got rid of neuter?

– No, they got rid of feminine.

– That's not very nice.

– No it isn't really, but anyway they've only got two genders. But then you see socialist book language

is in between New Norwegian and capitalist book language. Socialist book language has got two and a half genders.

– That's very odd.

– Yes it is.

– Well how does that work?

– Well for example take the Norwegian word for "book". The Norwegian word for "book" is *bok*.

– That's a very sensible word for "book".

– And in New Norwegian it's feminine. So you say *ei bok*, feminine, and you say *boka*, "the book", feminine. You put the definite article on the end.

– Okay, I've got it.

– And in capitalist book language you say *en bok*, masculine, and *boken*, masculine. But in socialist book language, you say *boka*, feminine. But there is a lot of people who don't like to say *ei bok*, feminine. They get all uncomfortable about it. So there are lots and lots of people who would say *boka*, the book, feminine, but *en bok*, masculine.

– That is very odd.

– Yes it is.

Well, ladies and gentlemen, it is very easy to make fun of this situation, but as many of you know, I think it's a situation which is truly excellent. I know that you are aware of all the things that are wrong and inadequate and not as good as you would like in the Norwegian linguistic situation, but I urge you to compare with everywhere else. It may not be very good in Norway, but it's much worse everywhere else.

The title of this talk was not selected by me. How do you know? Well, first of all it was in Norwegian and I'm speaking English, but secondly whoever invented the title *success or fiasco* for me forgot that I was English. English people don't go for such strong vocabulary. Or at least Englishmen of my age. We prefer understatement, stiff upper lip,

moderation. So we wouldn't say *success*, we would say *not too bad*. And we wouldn't say *fiasco*, we would say *a little bit on the disappointing side*.

So as far as LSS is concerned, is it not too bad, or is it a little bit on the disappointing side? Well I say congratulations for being not too bad! And when I say it's not too bad, I want you to contrast the situation in Norway with the much much much much much worse situation everywhere else, including notably in my country. The good thing about Norway and the good thing about LSS is that you are part of a dialogue, you are part of the debate and you are part of a debate which is carried on at a relatively high level, and a relatively informed level and a relatively intelligent level.

Let me read you some of the debate which goes on in my country, in the United Kingdom, but particularly in England. Some years ago, some of you know, I wrote a book which talked about dialects and accents and England, and how linguists, who are the experts on language, are agreed that all languages and all dialects are equally structured, equally complex, equally adequate for all cognitive and expressive purposes. And that there is no linguistic advantage to encouraging people to speak in for example standard English. Because all dialects are in some important linguistic sense equal. So I wrote a book saying that. All other linguists agreed and said well done, and here is the kind of reaction it got among the intelligentsia who write in the British press. This was from Lynda Lee-Potter in the Daily Mail. And she says: "Professor Peter Trudgill says that grammar is unimportant." (Can you imagine a linguist saying that grammar is unimportant?) This was her way of interpreting me saying that all dialects have grammar.

"There is no reason, professor Trudgill says, to ask that children should use standard English in creative writing or in personal letters

since no advantages are likely to result from this. He appeared on television looking sloppy and unattractive, and he implied, inarticulately, that if a child wanted to say *I don't want none of that*, it would be acceptable because, crikey, we know what he means, don't we?"

Now that was in perhaps not a terribly intellectual British newspaper. Here's another extract at the same time from the Reading Evening Post, Reading being the University where I was working at the time.

"Professor Peter Trudgill says that children should be allowed to write as they like without regard to the rules of spelling or grammar. Teachers who stand by the rules are unfairly penalising the working class. What an insult to most of us. It presumes that there is a working class and that they are not able to understand how to write properly."

I had said nothing at all like that. You realise that attitudes go in constellations, so you have to be careful. If you say you are in favour of socialist economy, that doesn't necessarily mean you're in favour of free abortion. It might be true but they don't necessarily go together. So you find out that you have to say not only what you mean, but also what you don't mean. I did not mean that spelling didn't matter. I never said that. But they think you mean it if you don't say so.

Worse in the intellectual press, the press which is written and read by the intelligentsia. Here is the Guardian's education correspondent:

"Bad grammar is incomplete and lazy. It is wrong and therefore inferior."

That's the level at which the debate about different dialects is carried out amongst the British intelligentsia. And here's another one, also from the education section of the Guardian newspaper, from John Ezard:

"It seems to me a matter of observable fact that some young children growing up with for example an

East London dialect offshoot who pronounce *station* as *stition*, and *shouldn't have* as *shoodenov* are lacking entire sounds and words from their vocal repertoire."

And best of all: the Sunday Telegraph:

"Some poor children already suffer from progressive teachers who think it wrong to make them read. They are now threatened with a rash of Trudgills who won't correct their grammar. Yet nothing could penalize the working class more than to be denied the right to knowledge."

So if you think things in Norway aren't quite as nice as you'd like them to be, think yourselves extremely lucky. You have a debate. It's a sensible debate, mostly, it's an intelligent debate, mostly, and it's an informed debate, mostly.

Here is something that I wrote. Some of you know that Olaf Husby and some colleagues have written a short introduction to Norwegian dialects for all those foreigners who want to learn Norwegian and come up against the difficulty that not everyone speaks exactly the same way as their teacher. I'm just going to read this:

"Norwegians will naturally tell you that there are lots of things wrong with their country. Of course there are. But to me as an outsider there seem to be fewer things wrong with Norway than with any other country I know much about. I have never lived in Norway. But I'm very lucky and I've been able to visit the country every single year since 1969, sometimes many times a year and sometimes for periods of months at a time. And the thing that strikes me as a foreigner is the extent to which Norwegian culture is based on a philosophy which is democratic, liberal, egalitarian, and non-centralizing. I know you're immediately thinking of all these people who aren't like that. But this is the impression that I get: Democratic, liberal, egalitarian, and non-centralizing. And as a linguist the thing

that strikes me is the extent with which this philosophy translates into linguistic practice as well as political practice. Norwegians for the most part feel free on the basis of equality to speak their regional dialects wherever and whenever they want. All right, you're immediately thinking it's not exactly like that. But that is the picture which is much much more true of this country than of any other country I know.

Of course, like Norway, the vast majority of European countries are democracies, but very few of them have societies which fully match the liberal, egalitarian, non-hierarchical and non-centralizing character of modern Norway. France for example is much more centralizing, England is much more hierarchical, and Russia is much more authoritarian. And this translates into attitudes towards dialects. French governments tried for generations to eliminate all regional dialects and indeed regional languages. There is a widespread belief in England that all dialects are simply bad English. And you heard that in the newspaper extracts. They have no recognition that we linguists are actually talking about varieties with a structure and a history. And on the basis of stereotypes, which I formed through many years of teaching in Switzerland, French speakers and Russian speakers also tend to look down on dialects and regard them as inferior. To the extent that quite a lot of the Russians who attended my classes at Lausanne University didn't want to know anything about English dialects. They thought that's waste of time. In fact they didn't even know want to know about American English. What they wanted to know about was standard English spoken with the accent of Her Majesty the Queen. And as far as they were concerned, that was English, and nothing else was.

So that's the contrast I'm holding up before you. Things aren't absolutely perfect in Norway, but they

are pretty good compared to the other places I've been to.

In Britain, and in particular in England, we have a standard language which is historically based on upper class dialects. And therefore we have a population where a majority do not naturally speak standard English and yet are told that they ought to. And they are therefore to a very considerable extent in many situations simply made inarticulate by the belief that they can't speak English correctly. If you as a dialectologist go out and talk to people and record the way they speak, they very often say things like "You don't want to tape record me, I can't speak English properly." And then they are people who can only speak English, and they've been speaking English all their lives. They believe they can't speak English properly because people have told them so. And maybe they haven't told them directly, but they have acquired that impression. They have acquired that impression from the media, and they have acquired that impression from the education system.

England is of course not alone in demonstrating this obscurantist and ignorant idea when it comes to the way ordinary people speak. Lack of respect for language is enormous in Europe (outside Norway). And it's most prevalent in places you'd least expect to find it. Lack of respect for vernacular language, lack of respect for dialects and languages is most common amongst the intelligentsia, the literati, journalists, politicians. And many of them of course pay lip service to language and its importance. They value great literature, they hate illiteracy, they're fanatical about preserving what they call standards, in speaking and writing. And they also of course support the fallacy which you are familiar with in this country. Norway is not free from all prejudices. They support the fallacy which you find every-

where, in every generation, that their own language is in decline: young people just don't speak as well as we do. And you find that pretty much everywhere.

But in actual fact the intelligentsia in Europe generally have no respect for any language variety except the standard variety and particularly the standard written variety. For them minority languages and the dialects spoken by the majority of their populations simply don't count.

And I think this is important. This denigration, this denying of value or worth to vernacular language varieties is potentially disastrous because as you know languages are currently dying out at a disastrous speed. Many European languages are dead already. And in this country of course we have the indigenous Saami languages. Many of them are in great difficulty. And many sociolinguists are trying to help communities threatened by language death to pass these languages on to the next generation. But in the current intellectual climate this is very hard to do. Because this denigration, this downgrading of vernacular language varieties leads many people to believe what they are told. They're led to believe that their language and their dialect is not worth preserving, and not worth passing on to future generations. So one thing we have to do is not only facilitate the passing on of minority languages and dialects to future generations, but we have to support language maintenance and dialect maintenance by producing positive ideas about their own language and their own dialect on the part of speakers. And no amount of efficient support in the world will save a language if people who speak it think that there is something wrong with it, as the sad case of Irish is currently demonstrating. And this disappearance of languages is part of a wider phenomenon because not only are we seeing language death, we're seeing dialect death. And I think dialect

death, which is raging in France, in Britain, in the Netherlands, is a cultural tragedy. Because dialects are just as intimately linked to cultures as languages are. Dialects symbolise local cultures and perhaps you could say in the new Europe, the post-1990 Europe, local identities are symbolised by dialects and can actually be more desirable in many cases than national identities. I think we can say that regional dialects by reinforcing local forces and identities may act as counters to nationalism. And in most of Europe, and I dare say outside Europe as well, but in most of Europe, the majority of the population which does not natively speak a standard variety of whatever language it is, is discriminated against in various ways. And they are made to feel that their native vernacular dialects are inferior, not only socially, which is of course unfortunately true very often, but they also believe that their dialects are not good enough linguistically, which is most emphatically not true. So it's hardly surprising, given that kind of ideology, that many people shift deliberately from their local dialect to some form of the standard language. You'll understand that I'm missing out quite a lot of the subtleties, but what I go around Europe saying is that one way of combating hostility to dialects is to point to those fortunate societies where there is actually a greater respect for varieties of languages than in most European countries. In dialect-hostile parts of Europe, and that's most of Europe, including England, there is a widespread view that dialects are old-fashioned, unsophisticated, divisive, economically disadvantageous. And I think to counter that belief we can point to the very interesting fact that according to many measurements of per capita income, the three richest countries in Europe are Luxembourg, Switzerland and Norway. Now the entire indigenous population of Luxembourg is dialect speaking. They learn and

use German and French, but their mother tongue is Luxembourgish, a dialect of German. It is true that they recently said it was a language. On Tuesday afternoon in March five years ago they said it's not a dialect, it's a language, but it's widely regarded as a dialect of German. In Switzerland too, the vast majority of the inhabitants of the German-speaking part of the country are dialect speakers. And all the indigenous inhabitants of these areas are people who speak their dialects on nearly all occasions. And in Norway? Well what I say to people outside Norway is that here in this country there is an enormous societal tolerance for linguistic diversity. Alright, you're aware of cases where it doesn't quite work like that. But believe me, compared to everywhere else, except for Switzerland and Luxembourg, that's true. An enormous tolerance in society for linguistic diversity and dialectal diversity.

And this is officially recognised and protected. There is a law which says something like "teachers are not allowed to try and change the ways children speak in class. Every child has the right to speak their own dialect". You tell that to English teachers in England and they will not believe you. They think that is the most absurd thing they've ever heard. And that's how far we have to go, and how sad the situation is in those parts of Europe.

Contrast this human right which Norwegian children have, with pronouncements of British Ministers of Education. The British Minister of Education not so long ago said not that children should be allowed to speak their own dialects, but that they should all be made to speak *his* dialect. So in most countries, just when literacy in Europe was supposed to become universal, we've moved the goalpost. You're supposed to be literate but now we've made it more difficult because being literate in something like your own dialect doesn't count. You've got

to learn to write and in those cases speak the standard dialect or people won't give you any credit for it.

Now it would be too much I suppose to claim that Luxembourg, Switzerland and Norway are the three richest countries in Europe because they are dialect speaking. But I don't think we should underestimate the degree of alienation which occurs in situations like in my country, where people are denied the dignity of having respect accorded to their vernacular speech. And we shouldn't underestimate either the advantages of having a population which is able to express themselves fluently in its own native vernacular dialect without having to monitor all the time whether they are speaking "correctly" or not. So this is why I think LSS has not done too bad.

This is a success because LSS has been part of this debate, it's part of this atmosphere, it's part of the intelligent discussion that goes on in this society. I dare say that 50 years ago the founders of LSS might have hoped that by now LSS would have faded away just like Marx's state because they would have achieved their goal. So in that sense success has not been achieved. But I think you've achieved something much more important than that. You've kept this debate going. You've been part of a nationwide movement. I say hooray for Noregs Mållag. Hooray for Riksmålsforbundet. Hooray for LSS. Hooray for all Norwegian language organisations which maintain a high level of awareness in Norwegian society of linguistic issues and keep the debate going at an intelligent level. And in particular LSS has this proud history of supporting vernacular language. And this is I think its success. And maybe LSS members would hope that in another 50 years the society will fade away because you will have achieved your goal. I don't think you will and I hope you're still here

because I think you need to keep on fighting this matter. One thing we found in Britain is that this battle for vernacular language is a battle which has to be fought and refought in every generation because the powers that are against vernacular language, the powers which despise dialects and ordinary people's language and want to get rid of them are very powerful indeed. In the 1970s in Britain we had an enormous success with persuading British school teachers and British

schools of education that dialects were important. And this became the dominant orthodoxy by the beginning of the 1980s. Now it's gone, to my surprise. We thought we'd won the battle, we went off and did other things, we went to sleep. Now we're woken up and we find it's gone. And now this battle has to be fought all over again by a new generation. So you have to stay with us, you have to keep on fighting. You have kept the issue of language and dialects alive, and you

have been part of this movement in Norway for the preservation of and (and I think this is the most important thing) the *respect* for vernacular language. Hooray for the Folkemål. Thank you very much. ■

Peter Trudgill er sosiolingvist, dialektolog, forfatter og professor bl.a. ved Universitetet i Agder.

Transkribert av André Stryger.

ERIC PAPAZIAN, DIALEKTROMANTIKER¹:

NRKs nyhetssendinger – standard-talemålets siste skanse?

I høst har det vært oppstandelse i Norgesveldet i anledning av dialektbruken i NRKs nyhetssendinger. Finn Erik Vinje rykket drabelig ut i Aftenposten, og mente at dialektbruken hadde tatt helt overhånd der. Nyhetssendingene burde være forbeholdt riksspråkene bokmål og nynorsk, etter hans mening. Av Vinje og riksmålsfolk venter en ikke noe annet. Verre var det at han fikk støtte av selveste språkrådsdirektør Sylfest Lomheim, og aller verst at han også fikk støtte av Noregs mållag. De eneste som forsvarte NRKs praksis, var NRKs språkkonsulent Ruth Vatvedt Fjeld og Arne Torp. Her skal jeg sette denne debatten i en større språkhistorisk sammenheng, drøfte argumentene som ble brukt, og se på hva programmene til LSS og Noregs mållag sier om dialektbruk. Til slutt vil jeg komme med en appell til nynorskfolk om å besinne seg.

Dialektbølgen og nyhetssendingene

I 1970-åra fikk vi den såkalte «dialektbølgen», drevet kanskje særlig av den nasjonale stemninga rundt den første EU-avstemninga i 1972, da det het EEC. I motsetning til de fleste andre «bølger» fikk den varige resultater og har ikke har lagt seg ennå. For min del tror jeg det er god grunn til å si at den markerer et tidsskille i norsk språkhistorie, og kanskje kan innebære dialektenes redning på lengre sikt. Bølgen gikk som kjent ut på at dialektene skulle kunne brukes i alle situasjoner – også mer formelle og offent-

lige, altså språkbruksområder som tidligere var forbeholdt standardtalemål, i praksis for det meste bokmål (riksmål). Parolen kom nok fra akademiske kretser, men den ble fulgt av dialektbrukerne, i en grad som vel forbauset de fleste, så tida var tydeligvis moden. Plutselig ble dialektene synlige, eller snarere hørbare. På noen få år hørte man dialekt over alt, ikke minst i NRK – og ikke bare fra småfolk som ikke kunne noe annet enn dialekt, men også fra akademikere og politikere, etter hvert også næringslivsledere. På universitetet opplevde vi et heller kvasst generasjonsskifte: Eldre kol-

leger snakket enten bokmål eller nynorsk, i det minste i forelesningene – noe annet var åpenbart ikke mulig før – enkelte også som dagligspråk, mens de yngre, «68-erne», beholdt dialekten, også i forelesningene. Brått kunne man høre dialekt også fra kateteret, prekestolen og Stortingets talerstol.

Og ikke minst inntok dialektene *populærmusikken*. Fra før hadde vi noen østlandske visediktere som Prøysen og Vidar Sandbeck, som vel mest appellerte til godt voksne folk, men nå fikk vi ungdomsmusikk på dialekt fra alle landsdeler – trønderrock, selveste Vestlandsfanden, Hell-

¹ Om noen stusser på tittelen – som neppe er å finne i Statens lønnsregulativer – så er bakgrunnen den at daværende kulturminister Lars Roar Langset en gang i 80-åra fant det påkrevd å beskyldte de nordiske instituttene i landet for å drive bare med «kvasimarxistisk sosiolingvistikk og sentimental dialektromantikk». Siden jeg mener at vi har grunn til å føle oss truffet på begge punktene og dessuten ikke har noe imot litt romantikk, har jeg siden titulert meg som dialektromantiker. Det låter bedre enn det tørre «dialektolog».

billies og «Æ e nordlending, æ». Og fremdeles er det aller meste av det som skrives og framføres på norsk i popmusikken, på dialekt. F.eks. heter det i *Aftenposten* 8. desember at man kan «trygt si at det norske plateåret 2009 har vært tydelig preget av høy og stolt dialektføring». Det viser at norsk og dialekt duger i diktning, og er en hardt tiltrent motvekt mot all den engelskspråklige norske populærmusikken, der norske syngedamer som Ida Jenshus låter fullstendig som amerikanske, med lokale aksanger og det hele. En kan mao. si at i 1970-åra erobret dialektene en mengde prestisjefylte «domener» eller språkbruksområder som de før var utelukket fra. De siste åra har de inntatt enda et lite domene, nemlig tekstmeldinger på mobiltelefon, mao. et *skriftlig* domene, rett nok privat og med lav status. Men det gjør dialektene mer synlige, bokstavelig talt, og viser at de kan brukes også i skrift, iallfall privat og uformelt.

Enkelte framstiller disse erobringene som et «domenetap» for standardspråkene, men det er misvisende. Standardspråkene har ikke tapt noen domener fordi om dialektene har vunnet dem – i stedet har de fått *konkurransen* på områder der de før var enerådende. Og det er vel i pakt med tidens ånd, især liberalismens ånd, som framhever den frie konkurransen og individets frie valg. En slik frihet passer vel egentlig vel så godt i kulturen – språk, livssyn osv. – som i økonomien, der det stundom kan være grunn til å begrense individets frihet på enkelte punkter.

En annen og beslekta språkending som skjedde samtidig, var det en kunne kalle *dagligtalens* gjennombrudd i offentlig språkbruk, især i NRK. På noen få år ble stilen i NRKs sendinger en helt annen og mer uformell, i den grad at gamle NRK-opptak, filmviser o.l. i dag virker stive og unaturlige inntil det latterlige. I et opptak har jeg hørt skolemannen Hans Bergersen prøve

å snakke standardøstlandsk uten retrofleksjer – en selsom opplevelse! Bl.a. forsvant pronomenet *De* på noen få år, både på universitetet (der lærerne og studentene sa *De* til hverandre til langt ut i 60-åra) og i NRK, og i NRK gikk man over fra etternavn til fornavn – jf. «Gro (H. Brundtland) og Kåre (Willoch)-debattene» på 80-tallet. Og siden dialektene har en lav, muntlig eller uformell stilverdi, var det naturlig at en senkning av formalitetsnivået tillot bruk av en del østlandske dialektformer som brukes i uformell standardøstlandsk dagligtale, f.eks. assimilerte, sammentrunkne og reduserte former som /vaŋŋ/ (varmt), d-æ-kke/ (det er ikke) og /n/ for *han*, ordformer som *sjøl* og *åssen*, og *a*-former i substantiv og verb.

Dette skjedde også i andre vesteuropeiske land, men i Norge falt altså dagligtalens gjennombrudd sammen med *dialektenes* gjennombrudd i offentlig språkbruk. Ikke bare kunne man bruke dagligtale istedenfor et mer formelt opplesningsspråk, man kunne tilmed snakke reinspikka dialekt. Det er spesielt for Norge, og skyldes dialektenes tradisjonelt sterke stilling i Norge – og standardtalemålets tilsvarende svake. Grunnen til dette spesielle styrkeforholdet er selvsagt at det tradisjonelle riksspråket her var i beste fall dansk-norsk (eller «heimedansk», som motstanderne gjerne sa) og dermed manglet *nasjonal* prestisje, mens alle visst at dialektene var heilnorske, sjøl om de manglet *sosial* prestisje. Det førte som kjent til at et konkurrerende riksspråk ble skapt, brukt og offisielt anerkjent – noe som ikke akkurat styrket det tradisjonelle riksspråket. Det er på denne bakgrunnen vi må forstå «dialektbølgen».

Men et par språkbruksområder holdt stand mot dialektene, nemlig meldingene på NRK og især nyhetssendingene, i begynnelsen også værmeldingene. Den sistnevnte skansen falt nokså snart, med de snertne vestlandske «værdamene» på de etter hvert mange private

fjernsynskanalene, etter hvert også i trauste NRK. Vi fikk folk som Gislefoss, som virka så trivelig at ingen orka å kritisere han – og dessuten snakker han jo også den «bløte» sørlandsken, som lenge har hatt en spesiell plass i Oslo-borgerskapets hjerte, kanskje pga. hyggelige sommerminner fra Sørlandet (Mette Marit hadde nok neppe blitt så godtatt om hun hadde snakka totning eller – enda verre – Oslo- eller Drammens-dialekt). Men nyhetssendingene har holdt stand helt til i dag. Jeg veit ikke riktig hva som er så spesielt med nyhetsspråket, men ifølge Lomheim er det det mest «liturgiske» og avpersonifiserte språket i NRK. Hva han mener med «liturgisk», veit jeg ikke helt, men det er opplagt at opplesing av meldinger er en lite personlig form for språkbruk. Men betyr det at meldinga må leses på *riksspråk*, eller på et *konservativt* riksspråk? Det er «NRKs stemme» vi hører, blir det sagt. Men hva snakker NRK? Er det nødvendigvis bokmål eller nynorsk? Er det ikke heller en kakofoni av stemmer og språkvarieteter? Sånn høres det iallfall ut når vi hører på NRK, og sånn bør det også være dersom «NRK skal avspeile mangfoldet i det norske språket», slik det heter i NRKs egne språkregler. Det er ingen grunn til at nyhetene skal være unntatt.

Like fullt er det tydelig at nyhetsspråket hittil har vært spesielt *konservativt*, iallfall når det gjelder bokmål. Det fikk Kari Bækken Larsen oppleve da hun begynte å bruke radikale bokmålsformer, slik hun forteller i *Språklig Samling* 3/09, og det samme opplevde jeg da jeg tekstet for Dagsrevyen i 1970- og -80-åra, enda jeg aldri turde bruke *a*-former i verb. Også jeg måtte stå skolerett i redaksjonen, og det endte med at jeg fikk sparken. At jeg kunne vise til at formene jeg brukte, sto i bokmålsordlistene, spilte ingen som helst rolle. Det virker som om opplesing av nyheter av mange sjournalister oppfattes som en særlig formell talesituasjon, der dagligtale og

muntlige former ikke hører hjemme. Nå er det tegn til at også denne skansen faller – det kan nok stemme at det har blitt noe dialekt å høre også i nyhetssendingene i det siste, i det minste fra utsendte reportere o.l. Ett symptom er at Kari Bækken Larsens radikale bokmål ser ut til å bli godtatt, som sjøl om det formelt er bokmål og ikke dialekt, omfatter det en rekke sørøstlandske dialektformer som hittil ikke har vært mye brukt i bokmål, iallfall ikke i skrift og offentlig tale. Et annet symptom er utspillet fra Vinje & co. Hva var så Vinjes argumenter på dialektbruken i nyhetssendingene?

Dialektbruk og NRKs språkregler

Hovedargumentet til Vinje i denne saka var at NRK med all denne dialektbruken brøt sine egne språkregler. Her fikk han tilslutning fra Lomheim, og så vidt jeg har sett, har ingen anfektet påstanden. Men hva sier så NRKs språkregler når det gjelder forholdet mellom dialekt og standardtalemål i nyhetssendingene? Reglene finner man merkelig nok ikke på NRKs nettsider, men derimot på Språkrådets (<http://www.sprakradet.no/Politikk-Fakta/Spraakpolitikk/NRK/>). Der heter det følgende:

«1.1 I nyhetssendinger og programinformasjon skal programledere og annonsører bruke offisielt bokmål eller nynorsk. *Redaktørene kan gjøre unntak dersom det ikke er i strid med reglene og retningslinjene nedenfor* [de går stort sett ut på at språket skal være naturlig og forståelig, EP].

1.2 I andre sendinger og i nyhetsinnslag (reportasjer, rapporter, kommentarer, intervjuer osv.) kan dialekt brukes, også i riksdekkende sendinger, dersom det ikke er i strid med reglene og retningslinjene nedenfor.

1.3 I distriktssendingene bør lokale talemål få godt rom.»

Jeg har kursivert en setning i pkt. 1.1, for det første fordi denne

bestemmelsen er ny i forhold til tidligere språkregler for NRK – vi har mao. fått en liten liberalisering med de nye reglene – og for det andre fordi den er sentral i dette spørsmålet. Her er det nemlig en åpning for dialektbruk i nyhetene, rett nok etter godkjenning fra redaktørene – men en må vel anta at den dialektbruken som har vært, har vært godkjent av redaktørene. I dagens *Aftenpost* (17/12-09) leser jeg at Ingerid Stenvold har fått lov til å bruke Målselv-dialekt i Dagsrevyen neste år, og nyhetsredaktør Jon Gelius sier at dette er innafor NRKs språkregler, og legger til «Jeg forstår ikke helt den debatten» (som Vinje satte i gang). Uansett gleder jeg meg til å høre Dagsrevyen neste år, og stemmer i med Bob Dylan: «The times, they are a-changing».

Dialekt i nyhetssendinger – hvorfor ikke?

Et annet argument Vinje brukte, var at språket i sendingene ble «knotete» eller variabelt, med en blanding av former fra ulike varieteter – kanskje tilmed hos den enkelte sjournalisten, som kunne bruke en «personlig dialekt». Vinje ga noen skrekkeksampler på dette. Det stemmer sikkert, både at språket i en og samme nyhetssending kan variere mellom bokmål, nynorsk og dialekt, og at enkelte dialektbrukere «knoter», f.eks. ved å bruke en blanding av dialekt og nynorsk eller bokmål. Men er dette et stort problem? Noe praktisk, kommunikativt problem er det visselig ikke; tvert om blir vel dialekten lettere å forstå på den måten – og det kan vel i mange tilfeller også være sjournalistens hensikt, altså at man *tilpasser* seg til lytterne. I høyden er det et *estetisk* problem for enkelte purister.

Men dersom NRK-språket skal være «naturlig» og «avspeile mangfoldet i norsk», så er ikke «knot» til å unngå. Det er rett og slett slik det er i Norge i dag, fordi dialektene er i sterk endring, slik at vi får masse variasjon, ikke bare inter-individu-

elt, fra språkbruker til språkbruker, men også intra-individuelt, hos én og samme språkbruker. Jf. «Sponheimen», som i en periode hadde problemer med å bestemme seg for *eg* eller *jeg* når han snakka offentlig. Når en minister kan snakke slik, så kan vel saktens en skarve NRK-sjurnalist blande former fra ulike varieteter, sjøl om det vel helst ikke bør være så ekstremt som hos Sponheim, med veksling i det samme ordet. Knoting er vi vant med, og en kan ikke forlange at den som skal bruke en dialekt offentlig, skal bruke den i sin tradisjonelle form. Ialffall ikke om NRK skal følge med i språkutviklinga og avspeile samfunnet utafor Marienlyst.

Kronargumentet til Vinje pleier å være at det ikke skal være «støy» i kommunikasjonen, dvs. at språkforma skal ta oppmerksomheten fra innholdet ved å inneholde uvanlige eller provoserende språkformer. Det brukte han også her. Dette argumentet vil ramme alle andre språkformer enn de vanlige, dvs. de tradisjonelle – også radikalt bokmål, før også nynorsk. For 50 år sia hadde jeg en eldre slektning fra beste Tønsberg-borgerskap som resolutt slo av radioen hver gang det kom noe på «maulet», som hun sa. Det er sikkert riktig at både dialekt, nynorsk og radikalt bokmål i NRK provoserer en del språkkonservative – Vinje er neppe alene her – kanskje i den grad at de går glipp av hva som blir sagt. Men skal vi ta hensyn til folks fordommer? Ellers tror jeg at dialekt provoserer atskillig mindre enn nynorsken gjorde i sin tid. Vatvedt Fjeld viste til undersøkelser som fant at ca. 70 % av informantene ikke hadde noe imot dialekt hos programlederne i NRK. Resultatet hadde neppe blitt særlig annerledes om en hadde spurt om nyhetene spesielt. Dessuten blir fordommene gjerne sløvet etter ei tid, når folk har blitt vant til språkformene. Slik har det gått med nynorsk i kringkastninga, og slik vil det nok også gå med dialekt i nyhetssendingene etter ikke

så lang tid. Det er kanskje akkurat det Vinje er redd for?

Et beslekta argument som ble brakt på banen, var at dialektene kan være vanskelige å forstå, slik at enkelte ikke får med seg nyhetene. En kan vel ikke se helt bort fra at det fins norske dialekter som er vanskelige å forstå, men det gjelder neppe de store, sentrale dialektgruppene og bydialektene, bl.a. fordi vi hører dem hele tida – og de blir dessuten stadig lettere å forstå fordi de blir stadig mer lik hverandre og bokmål. Og når det gjelder sjernalister med en vanskelig dialekt, så må en tro at sjernalisten vil gjøre som andre og *tilpasse* dialekten til mottakerne noe, og f.eks. snakke tydelig, unngå spesielle lokale ord og svært avvikende uttaler, f.eks. sterk diftongering i setesdalsk eller trønderske jamvektformer som /våttå/ og /virri/ for *vite* og *vært*. Alle ønsker jo å bli forstått, det er så å si samtalerregel nr. 1 å snakke så man blir forstått. Dersom det særlig er tunghørte og gamle som har problemer med dialekt, slik det stundom blir sagt, må problemet primært være for rask og utydelig tale, ikke dialekten i seg sjøl. Sognemålet må vel høre til de vanskelige dialektene, men det virker som om ikke en gang østlendinger har noen større problemer med å forstå sognemålet til minister Navarsete. Vi er etter hvert blitt så vant til å høre dialekter i filmer, i kringkastinga, på jobben, i nabolaget og tilmed i familien at det neppe vil skje et plutselig kommunikativt sammenbrudd fordi om de også blir brukt i nyhetene.

Et mer kuriøst argument som både Vinje og Lomheim brukte, var at innvandrere og andre får vite hva som er «korrekt» ved å lytte til nyhetene når de leses på riksspråkene. Slik dette står, betyr det at bare riksspråkene er korrekte, mens dialektene er ukorrekte. Det er mulig at enkelte lekfolk har bevart et slikt syn til i dag, men blant språkforskere må man vel helt tilbake til 1600- eller 1700-tallet for å finne

det, altså til tida før den historiske språkvitenskapen slo fast det rette forholdet mellom dialekter og riksspråk. Språkvitenskapelig uholdbart er det uansett. Men kanskje herrene mente at folk kunne få vite hva som er korrekt *bokmål* og *nynorsk* ved å lytte på nyhetene. Og det veit alle som har undervist studenter i norsk, at denne kunnskapen er mangelfull hos enkelte, ved nynorsk hos nesten alle. Men det de norsk-talende har behov for, er opplæring i *skriftlig* bokmål og nynorsk, ikke muntlig. Og da er vel ikke dagsnytt den naturlige kilden å oppsøke, men Bokmåls- eller Nynorsk-ordboka, Språkrådets nettsider o.l. Hva innvanderne angår, så har heller de ikke noe presserende behov for å vite hva som regnes som «korrekt» eller «dannet» tale, men mer for å snakke som andre i de miljøene de vanker i, enten det regnes som «korrekt» eller ikke. Det kan mao. like gjerne være at de har behov for å lære en dialekt som bokmålet.

Språklig samling, Noregs mållag og dialektene

I *Språklig Samling* nr. 3/09 sier redaktøren at «LSS er nå den eneste språkgorganisasjonen som kjemper for retten til å bruke dialekt muntlig i alle sammenhenger», og antyder at vi burde gjøre dette forholdet bedre kjent. Ja, slik kan det nesten se ut etter høstens debatt. Men hva sier egentlig programmet vårt om dette? I det programmet styret vedtok i år (se jubileumsboka s. 66; det samme står i det forrige programmet fra 1993, som ligger på hjemmesidene), står det at «LSS mener at alle norske talemål er like gode og vil arbeide for at de skal kunne brukes fritt i alle sammenhenger. Derfor er vi imot organisert talemålsnormering.»

Dette skulle vel være klar tale, og innebærer at dialektene må kunne brukes fritt også i NRKs nyhetssendinger.

Hva så med Noregs Mållag, som pleier å opptre som dialektenes skjold og verje, men som ikke desto

mindre gikk imot dialektbruk i nyhetene? I prinsipp-programmet sitt på nettsidene (vedtatt i 1997) er første setning under formål at «Noregs Mållag arbeider for at alle fritt skal kunne nytte dialekten sin», altså nesten det samme som i vårt program, rett nok uten det viktige adverbialet «i alle sammenhenger», dvs. situasjoner og språkbruksområder. Og i avsnittet om talemål står det at «Noregs Mållag forsvarer dialektane og dialektbruken mot dette presset» (som dialektene er utsatt for, særlig fra bokmålet). Men det heter også at «Normert nynorsk tale kan vere eit viktig ryggstø både for skriftspråket og for målføra». Her mener jeg det ligger en viss motsetning, som sikkert skyldes et kompromiss mellom ulike fraksjoner i mållaget. Åssen kan nynorsk talemål være en støtte for dialektene? Er det ikke heller en *konkurrent*, for ikke å si en *undertrykker*, som når man krever at dialekt ikke skal brukes i nyhetene for å gi plass for nynorsken? Her opptre jo nynorskfolk mer som en «måltynar» enn en støtte, helt på linje med den store, stygge ulven sjøl, bokmålsbrukerne. Åssen kan man da samtidig være for at folk fritt skal bruke dialekten sin? Støtter man dialektene bare når alternativet er bokmål?

For min del syns jeg nynorskingene – eller rikstalemålstilhengerne blant dem – bør tenke seg om litt når det gjelder forholdet til dialektene. Uten dialektene er nynorsk ingen ting. Hvem skulle bruke nynorsk om dialektene forsvant? Nynorsk bør ikke prøve å konkurrere med dialektene som talemål, men nøye seg med å utfylle dem som skriftspråk. Noregs Mållag bør mao. gå tilbake til slagordet sitt fra 1970-tallet, «Tal dialekt, skriv nynorsk», og satse på nynorsk som et skriftspråk for dialektene, i praksis kanskje særlig de vestlandske – det meste av de andre landsdelene må vel anses som tapt. Rett nok så Ivar Aasen for seg at nynorsk også skulle være et talemål – men det var i ei anna tid, da dialektene

var «folkemål» og «vulgærsmål» og ikke kunne brukes ved finere anledninger (Aasen brukte visst ikke dialekten sin sjøl når han var i byen). Slik er det heldigvis ikke lenger – ikke etter dialektbølgen. Det er en anakronisme å stenge de fleste norske talemål ute fra et språkbruksområde som tydeligvis oppfattes som særlig viktig og prestisjepreget, især når de representerer det opphavlige norske språket og var her – også i sin nåværende form – lenge før både nynorsk og bokmål var påtenkt. Den tida burde være forbi. Norske dialekter burde ikke være forbudt på *noe* språkbruksområde. De har lenge vært forvist til uthusene, og nå er det på høy tid å slippe dem inn i storstua.

Standardtalemål – trenger vi dét?

Nå tenker kanskje en del nynorskinger taktisk – at nynorsk må brukes også i tale for å kunne konkurrere med bokmålet, mao. at et nynorsk rikstalemål trengs som en støtte for *nynorsk som skriftspråk*. Tanken får – selvsagt – støtte av riksmålsmannen Askedal i *Språklig Samling* nr. 3/09. Jeg ser ikke bort fra at tanken kan ha noe for seg, om målet er å fremme nynorsk og ikke dialektene. Men er det realistisk? For min del vil jeg si at det toget for lengst har gått. Når nynorsk i løpet av 150 år ikke har blitt tatt i bruk som dagligtale annet enn av enkelte entusiastiske akademikere, så vil det iallfall ikke skje nå, når man kan greie seg med dialekt nesten hvor som helst – snart også i Dagsrevyen. Vi trenger mao. ikke noe rikstalemål lenger, verken et nynorsk eller et bokmålsk.

Hva da med den bokmålske dagligtalen, bl.a. i sin vanligste østlandske skikkelse? Ja, men den oppsto i ei anna tid, og har vært her i snart 300 år. Sjøl om den ikke lenger er bruk for det, forsvinner den nok ikke med det første, iallfall ikke på Østlandet. Det er det ingenting å gjøre med, men en kan jo håpe at bokmålet fortsetter å la seg påvirke av nynorsk

og ikke minst dialektene i både skrift og tale, trass i at samnorskpolitikken offisielt er avlyst. Kanskje en tilmed kunne håpe at det skarpe skillet mellom standardtalemål og dialekt etter hvert vil bli utvisket, sjøl om skriftspråket nok vil fortsette å være et forbilde for uttalen.

Uansett er det ikke slik at nynorsken står eller faller avhengig av om det blir brukt som dagligtale, og heller ikke av om det blir brukt som opplesningsspråk i nyhetene. Om dialektene ble tillatt i nyhetsendingene på linje med bokmål og nynorsk, ville vi antakelig fortsatt kunne høre nyheter på både bokmål og nynorsk. Det er jo ikke tale om å *forby* standardspråkene i nyhetene, men bare om å *tillate* dialektene der. Som sagt betyr ikke en domenerobring av den ene automatisk et domenetap for den andre. Dessuten ville vi fortsatt høre talt nynorsk i teaterstykker og opplesning av romaner og dikt, i sanger osv. Vi ville mao. daglig bli minnet om at nynorsken fins allikevel. Ja, vi ville vel få høre nynorsk, bokmål og dialekter i en salig blanding, inter-individuelt og antakelig også intra-individuelt, i den grad at man kanskje etter hvert kom i tvil om hva som er hva. Vinjes skrekkevisjon, mao. – men kanskje ikke så galt fra et samnorskspunkt?

Dessuten er det ikke riksspråkene, og slett ikke bokmålet, som trenger institusjonell støtte, men dialektene – om ikke støtte, så iallfall ikke forbud. Trass i dialektbølgen og all velviljen siden er de nemlig i en trengt situasjon pga. *samfunnsutviklinga*, med urbanisering, gode kommunikasjoner, lengre skolegang, og især mobiliteten i befolkninga. All den språkkontakten dette fører med seg – mellom dialektene innbyrdes, og mellom dialektene og særlig bokmålet i skrift og tale – fører nødvendigvis til en enorm utjamning, først og fremst regionalt, men også nasjonalt, mao. *regionalisering og standardisering*, mer presist bokmålisering. For små utkantdialekter på

Østlandet er endringene så store at en snarere kan snakke om språkskifte og dermed språkdød. Valdres ble nylig kåret til Norges mest populære dialekt, men i Valdres snakker stadig flere barn noe som minner mest om Oslo østkant, eller et blandingsmål. Så om et par generasjoner kan vi kanskje ikke lenger høre Norges mest populære dialekt. Det ville antakelig flere enn jeg – som er oppvokst der – synes var et tap.

Denne utviklinga kan ikke stoppes, om vi ikke skal gjeninnføre stavnsbånd. Men det er ingen grunn til å fremme den heller. Om man er for mangfoldet og mot språkdød på det globale planet, bør man også være det på det nasjonale. Det er bare én ting som kan hjelpe mot språkdød, og det er *bruk*, især i prestisjefylte sammenhenger. Når domenetap er veien til fortapelse, må domenerobring være veien til frelse. Om nynorskfolk virkelig vil forsvare dialektene, skal de ikke prøve å hindre at dialektene blir brukt mer offentlig, men heller oppmuntre til det. Det er eneste mulighet til å berge iallfall noe av den lokale variasjonen vi hittil har tatt vare på, i langt høyere grad enn våre skandinaviske og europeiske naboer. La oss fortsette med å være et annerledesland med levende dialekter. Det har ikke minst nynorskingene all interesse av, og derfor bør de slutte med å stikke kjepper i hjulene for dialektene i NRK. ■

ARNE TORP:

LSS gjennom femti år: 2000-tallet

Fjerde og siste delen av en artikkelserie om LSS-historia gjennom femti år.

Lagsarbeidet etter 2000: De unge rykker inn

Som nevnt gikk det meste som før i laget de første åra etter tusenårsskiftet. Men årsmøtet i 2003 innvarslet på mange måter en ny æra, i og med at to unge mennesker rykka inn i sentrale verv, som de fremdeles innehar i jubileumsåret. Fra 2004 heter lederen i LSS *Vanja Røkkum Jahnsen* og redaktøren av Språklig Samling *Hans-Christian Holm*. Noen av «de gamle sliterne» fra forrige hundreår er riktignok fremdeles med, men det er likevel slik at yngre krefter nå etter hvert tar stadig mer over i laget – heldigvis!

På det samme landsmøtet ble det også vedtatt å forenkle organisasjonsstrukturen, ettersom det såkalte landsstyret, som lenge bare hadde vært ei navneliste i bladet, rett og slett ble avskaffa, samtidig som det tidligere *sentralstyret* ble omdøpt til *styret*.

Bladet Språklig Samling etter år 2000

Økonomi og redigering

De første åra etter tusenårsskiftet gikk omtrent som de foregående tiåra både når det gjelder redigering og økonomi. Men i løpet av de første åra av 2000-tallet skjedde det litt av en revolusjon i økonomien, ettersom laget stadig vekk mottok ganske rundhånda pengegaver fra ei gammel dame på Rjukan, Esther Refsdal, enke etter Tomas Refsdal, mannen bak LSS sin litteraturpris. Disse gavene har gjort at laget i de seinere åra ikke har behovd å bekymre seg i det hele tatt for økonomien når det gjelder den daglige drifta. Dette har bl.a. gitt seg utslag i at styret ikke lenger sitter og pakker blader på Blindern og kjører ekstraturer

med privatbil til et postkontor med bedriftsinnlevering for C-post, slik praksis hadde vært før. I de siste åra har styret derfor overlatt alt dette til Hegland trykkeri i Flekkefjord, som i alle år har trykt bladet, og som nå altså også tar seg av utsending. Til gjengjeld har styret fått bedre tid til ordinær møtevirksomhet når ikke lenger det meste av møtetida går med til praktisk arbeid.

For redaktøren er jobben derimot fremdeles problematisk, ettersom laget trass i bedre økonomi ikke har råd til å lønne en person, og alt redaktørarbeid blir derfor som før gjort på fritida av folk i annen full stilling.

Hovedpunkter i innholdet før 2004

Ettersom det som nevnt ikke var noe redaktørskifte ved tusenårsskiftet, skjedde det heller ingen revolusjon i stoff eller øvrig profil i forhold til det som hadde dominert tidligere. Redaktøren fortsatte bl.a. i stor grad praksisen fra 1990-tallet med å be hovedfagsstudenter som hadde tatt opp språklige emner om å lage et sammendrag av avhandlingene sine til bladet. Dette gjorde at bladet de første tre åra etter 2000 kanskje hadde en enda sterkere dominans av den slags stoff enn før, og det meste er skrevet av hovedfagsstudenter. Her følger et oversyn over den slags stoff fram til redaktørskiftet i 2003:

2000 nr. 2 (dialekter i radioreklame, jf. s. 146)

2001 nr. 1–2 (dialekter på Søre Sunnmøre og i Oslo-området, jf. s. 156 og 165)

2001 nr. 3 (*du* som objektsform i Aust-Agder, jf. s. 175)

2001 nr. 4 (bokmål som talemål)

2002 nr. 1 (talemålsendring i Åseral og på Hadeland)

2002 nr. 2 (älvdalsmålet i Sverige, jf. s. 184)

2002 nr. 3–4 (temanummer om bymål på Sørøstlandet; med oversynsartikler bygd på to foredrag på jubileumsseminar for Bymålslaget + to avhandlingssammendrag om talemålet i Sandefjord og i Oslo)

2003 nr. 3 (årsaker til talemålsendring)

Resten av artiklene i denne perioden var spredt over mange ulike temaer; 2001-årgangen inneholdt for eksempel ikke mindre enn fem meldinger av språkfaglige bøker; for øvrig var det mange artikler med språkpolitiske betraktninger, til dels med ei noe fatalistisk vinkling; en symptomatisk tittel kan være Arne Torps siste innlegg som redaktør for bladet: «Har LSS noen misjon i det postsammørske språksamfunnet?»

Bladet etter 2003 nr. 3

Fra og med dette nummeret overtok Hans-Christian Holm redaktørvervet og avløste Arne Torp, som da hadde redigert bladet i nøyaktig ti år. «Generasjonsskifte» er den informative overskrifta på lederartikkelen til den nye redaktøren. Dermed fikk LSS ikke bare en ny redaktør for bladet, men også en nettredektør, som trass i en travel arbeidsdag på andre områder også finner tid til å gjøre veldig mye for å oppdatere og fornye nettsidene – mer om dette seinere, men først litt om bladet.

Ettersom den nye redaktøren er vesentlig mer datakyndig enn den gamle, fikk dette umiddelbare konsekvenser for omslaget, som igjen ble fornya, men redaktørskiftet førte også til ei viss innholdsmessig endring, i og med at det sterke fokuset på «akademisk» talemålsstoff

ble vesentlig mindre, med en lengre artikkel om setesdalsk (2005 nr. 4) som et enkelt unntak. Til gjengjeld fikk vi i 2004 nr. 2 for første gang en artikkel i bladet om dialektbruk i det nye mediet sms. Nærmest som ei motvekt til dette nye hadde bladet i det samme nummeret også en artikkel om målstriden i rikspolitikken 1980–2002. Et virkelig historisk tilbakeblikk kom med 2005 nr. 2, der Halvdan Koht var hovedtema, men der også den såkalte nazirett-skrivinga ble omtalt. Disse artiklene førte også til kommentarer i 2006 nr. 1 og 2.

Sjøl om *Språklig Samling* også før har vist interesse for språkforhold utenfor Norge og Norden, har det nok vært større vekt på slikt stoff etter 2003, bl.a. to artikler om språkforhold i Tyskland (2006 nr. 4 og 2008 nr. 2), og om «eksotiske» tegn i andre språk som bruker det latinske alfabetet (2008 nr. 3–4).

De nye temaene har imidlertid ikke fortrenget det språkpolitiske stoffet, som fremdeles i høy grad finnes der, og den redaksjonelle tonen er neppe blitt mindre skarp enn under «gamleredaktøren», snarere tvert imot.

Nettsidene etter 2003

Overskrifta til lederartikkelen i 2004 nr. 1 var **språkligsamling.no**, den nye nettadressa til laget. Dermed var den nye vevmesteren i gang med å bygge opp det nye nettstedet, som i de neste åra skulle bli stadig mer utbygd. Noe av det første som kom på plass på nettet, var *Framlegg til samlenormal* fra 1966, seinere også heftet *Å skrive radikalt bokmål*, som kom ut i 1986. Trass i at begge disse skriftene er av eldre dato, kan de fremdeles på de aller fleste punkter regnes som fullgyldige uttrykk for våre synspunkter, sjøl om en del av de konkrete råda ikke lenger er aktuelle.

I år – 2009 – har nettstedet igjen fått ei kraftig ansiktsløfting og ny adresse: Det nye navnet er **samnorsk.no**, intet mindre. Et besøk på det nye nettstedet kan anbefales!

LSS og Norsk språkråd etter 2000 fram til avviklinga av rådet i 2004

Den offisielle avviklinga av samnorskprosjektet

Som vi har vært inne på flere ganger før i dette historiske oversynet, var det klart alt fra midten av 1960-tallet med oppnevninga av den såkalte språkfredskomiteen (Vogt-komiteen) at staten med Arbeiderpartiet i spissen ikke lenger så seg tjent med å drive tilnæringspolitikk i statlig regi – språkstriden skulle ut av politikken, var slagordet. Det gikk likevel nærmere førti år før tilnæringspolitikken ble offisielt skrinlagt i form av stortingsmeldinger og endring av lovparagrafer. Det første signalet om at dette snart ville komme, stod i Stortingsmelding nr. 13 1997–1998 *Målbruk i offentlig teneste*, der det bl.a. heter slik:

«Den tilnæringslinja mellom bokmål og nynorsk som tidlegare stod sentralt i offisiell norsk språkpolitikk, framstår i dag i praksis som mindre aktuell. Det synest å vere etter måten brei politisk aksept for at vi i dag har to offisielle norske språkformer, og at dette vil vere ein relativt varig situasjon.»

Dette blir så ført vidare i Stortingsmelding nr. 9 2001–2002, med samme tittel som den forrige meldinga:

«Den vide valfridomen innanfor både bokmål og nynorsk er dels ei følge av ein medveten politikk for å nærma målformene til kvarandre, eventuelt slik at dei til slutt kunne smelta saman til eit sams norsk skriftspråk. Tanken på ei slik samansmelting er ikkje lenger aktuell politikk og ikkje vidare tilnærming heller.»

Dermed var det klart for alle at Staten ikke lenger støtta tilnæringspolitikken, og dermed var det bare en naturlig konsekvens at Stortinget 13/12–2002 strøyk § 1.b i *Lov om Norsk språkråd*, der det bl.a. stod at rådet skulle «støtte opp om utviklingstendenser som på lengre

sikt fører målformene nærmere sammen».

Med dette vedtaket var det satt punktum for det som i alle fall fra 1917 og fram til 1959 hadde vært offisiell norsk språkpolitikk. Veien framover skulle bestå i å stabilisere og konsolidere de to eksisterende målformene. Hvordan en tenkte seg dette skulle skje, skal vi nå se litt nærmere på.

Norsk språkråds reformforslag anno 2000

Som nevnt over tok Norsk språkråd sikte på å legge fram en større skriftspraksreform som ei markering av tusenårsskiftet, og forslaget ble da også presentert som planlagt på årsmøtet i februar i 2000. Oppstillinga under viser en del konkrete eksempler på hva som ble foreslått endra:

Norm før 2000:

bokmål	nynorsk
<i>kua</i> /[kuen]	<i>kua</i> /[kui]
[benene]/	<i>beina</i> /[beini]
[beinene]/	
[bena]/ <i>beina</i>	
<i>fiskere</i> /	<i>fiskarar</i>
[fiskerer]	
<i>brøt/braut</i>	<i>braut</i>
<i>hun</i> /[ho]	<i>ho</i>
<i>hvorfor</i> /[åffer]/	<i>korfor</i> /kvifor
[<i>korfor</i>]	
<i>biter</i>	<i>bit</i> /[biter]
<i>sunget</i>	<i>sunge</i> /sungi

Som vi ser, hadde begge målformene før 2000 både jamstilte hovedformer, som bokmål *brøt/braut* og nynorsk *korfor*/kvifor, og dessuten hovedformer (= lærebokformer) kontra sideformer (= klammeformer) som bokmål *kua*/[kuen] og nynorsk *kua*/[kui]. Her og i skje-maet over er dessuten «samformer», dvs. former som er like i bokmål og nynorsk markert med kursiv.

Da Norsk språkråd hadde levert sitt forslag, så den tilsvarende oppstillinga slik ut:

Ny norm etter 2000-forslaget:

bokmål	nynorsk
<i>kua</i> / <i>kuen</i>	<i>kua</i> /[kui]
benene/ beinene/ bena/ <i>beina</i>	<i>beina</i> /[beini]
fiskere	fiskarar
brøt/brøyt	braut
hun	ho
hvorfor	korfor/kvifor
biter	bit
sunget	sunge/[sungj]

Fra et strengt samnorsksynspunkt er det klart at denne reformen representerte et betydelig tilbakesteg: Før 2000 var det seks samformer i skje-maet, etter 2000 er det bare to igjen, nemlig *kua* og *beina*. Dessuten er klammeformen [fiskerer] strukturelt sett nærmere nynorsk *fiskarar* enn den nye eneformen *fiskere*.

På den andre sida er det nokså opplagt at dersom Norsk språkråd skulle leve opp til mandatet om å fjerne lite brukte former, så kan neppe noen av de foreslåtte endringene sies å være urimelige, for ingen av de strøkne formene hadde vært særlig mye brukt i faktisk skriftspråklig praksis. Fra LSS-ståsted er det jo også interessant å merke seg at den nye bokmålsformen *brøyt*, som kom inn i stedet for den gamle samformen *braut*, faktisk har vært foreslått av oss (riktignok også som nynorskform, men det har altså ikke skjedd).

Det eneste som faktisk kom som litt av en overraskelse i reformforslaget, var at bokmålsnemnda foreslo å fjerne klammeformene helt. Dette ble dels gjort ved å fjerne de formene som stod i klammer, noe som jo førte til at det ble mindre valgfrihet, men i andre tilfeller fjerna man i stedet klammene, dvs. gjorde tidligere klammeformer til jamstilte hovedformer. Det siste kan jo oppfattes som å gå tvert imot prinsippet om å minske tallet på valgfrie former, og i alle fall dersom formene var lite brukt, noe som vel må kunne sies om ei valgfri form som *kuen* på bokmål.

Her ligger det imidlertid et annet hensyn bak, nemlig ønsket om å lage enkle regler. Helt fra 1917 hadde det nemlig eksistert lange lister over valgfrie og obligatoriske såkalte *-a*-ord, altså ord som kan eller skal ende på *-a* i bestemt form entall. Etter 2000 lyder denne regelen i bokmål slik i all sin enkelhet: Alle *-a*-ord kan valgfritt også være *-en*-ord. En tilsvarende regel gjelder for bestemt form flertall av intetkjønnsord, der alle kan ende på *-a* eller *-ene*. Dette førte altså til at ei opplagt lite brukt form som *barnene* også ble offisielt tillatt.

Enkelte har reagert på dette ved å hevde at det offisielle bokmålet etter dette forslaget ble mer konservativt enn riksmålsnormen, som bare opererer med former som *kua* og *barna*. Men dette er bare en halv sannhet og knapt nok det, for i riksmålet holdes *a*-formene i strengt isolat: Det er bare enkelte ord som kan få *a*-endinger; former som *dronninga* og *gjella* er ikke tillatt, mens *ræva* og *fylla* er obligatoriske *a*-ord. Den nye bokmålnormen overlater dermed valget av *-a* eller *-en* (og *-ene*) til den enkelte språkbrukerens mer eller mindre gode skjønn, mens riksmålsnormen er langt mer restriktiv.

2000-forslagets videre skjebne

Da Kulturdepartementet fikk de to revisjonsforslaga, var reaksjonen umiddelbart bifall til prinsippet om å stryke klammeformene slik bokmålsseksjonen hadde gjort, og oppfordring til nynorskseksjonen om å gjøre det samme. Dette var for så vidt ikke uventa, ettersom klammeformene jo i si tid kom inn som et ledd i prosessen med gradvis tilnærming mellom målformene, og når tilnæringsarbeidet nå skulle avvikles, var det nærmest en logisk konsekvens at også klammeformene måtte bort.

Begge reformforslaga ble derfor sendt tilbake til rådet med pålegg til bokmålsseksjonen om å arbeide videre med en del mindre språklige

justeringer, mens nynorskseksjonen fikk den atskillig vanskeligere oppgava å kvitte seg med klammeformene.

Dette lyktes da heller ikke, etter som et høringsutkast viste at det var stor stemning blant nynorskfolk på grasrotplanet for å beholde klammeformene.

Da de reviderte forslaga så ble sendt til departementet etter råds-møtet i 2003, varte det veldig lenge før departementet svarte, og da svaret omsider kom, var det atter nei, og grunnen var nok også denne gangen særlig at nynorskfolka ikke ville bøye seg for det departementale pålegget om å ta bort klammeformene. 1. juli 2005 ble så endelig den nye rettskrivinga for bokmål – uten klammeformer – vedtatt, over fem år etter at den ble lagt fram. I mellomtida hadde det riktignok skjedd visse justeringer, men hovedtrekka fra det fem år gamle forslaget står likevel ved lag. På nynorsksida har man ennå ikke pr. i dag (sommeren 2009) gjort noe vedtak om ei ny rettskriving, men det er i gang arbeid som kan ventes å føre fram til et vedtak om ikke altfor lenge.

Ei sak som det ble nokså mye drøfting om i rådet i 2003, var spørsmålet om den såkalte gamle tellemåten (52 = *femtito* eller *toogfemti*) skulle «legaliseres» igjen som offisiell tellemåte. Spørsmålet om tellemåten + tallordformene *syv*, *tyve* og *tredeve* som tillatte former på bokmål, var naturligvis tatt opp av riksmålsrepresentantene i rådet. Resultatet her ble at departementet bestemte at den nye tellemåten fremdeles skulle være den eneste offisielt tillatte, sammen med titalla *tjue* og *tretti*, mens både *sju* og *syv* skulle være tillatt på bokmål. Dermed ble det åpna for kombinasjoner som *tjuesyv* og *trettisyv*, men ikke *tyvesyv* og *tredivesyv*. Og dette vedtaket er vel faktisk heller ikke så helt borti natta ut fra den språkbruken en faktisk kan høre i dag.

Norsk språkråd gir råd om uttale

Norsk språknormering har som kjent alltid dreid seg om skriftspråket; det eneste og nærmest herostratisk berømte unntaket er det nettopp omtalte vedtaket i 1952 om såkalt ny tellemåte. Men i 2001 fant man ut at tida var inne til at rådet skulle lage retningslinjer for råd om uttale. Bakgrunnen for dette var at sekretariatet rett som det er får spørsmål som gjelder uttale fra publikum, og da ville man gjerne ha noe å holde seg til når man skulle gi rettleiing.

De retningslinjene som rådet vedtok, vakte stort sett liten oppmerksomhet, med unntak av en passus som gjaldt trykkplassering i ord, der det står følgende:

«I ordtyper som har to utbreidde mønster for trykkplassering, skal begge mønstra kunne brukast i standardspråksuttalen (f.eks. både /u:ansvarleg/ og /uan'sva:rleg/). Dette gjeld også såkalla austnorsk og vestnorsk trykkplassering, som altså begge kan brukast (f.eks. både /avis/ og /a'vi:s/).»

Det var her sjølsagt ikke trykkplasseringa i ord som uansvarlig som skapte overskrifter, men den såkalte østnorske trykkplasseringa med trykk på første stavelse i fremmedord som *avis*, *appelsin* og *banan*. Som skrivemåten i de to siste orda viser, sier ortografien ingenting hvor trykket skal plasseres – i så fall burde det jo hete *apelsin* dersom trykk på siste stavelse var det eneste rette. Men skrivemåten *bannan* ble ikke desto mindre nærmest et slags faneord for alle de som raljerte over dette rådsvedtaket, på tilsvarende måte som *beiken* ble det for de som mislikte norvagsiserte skrivemåter, slik vi har nevnt før.

Norvageringskampanjen og rettleiinga om uttale var utvilsomt de to enkeltsakene som skaffa Norsk språkråd mest offentlig oppmerksomhet de siste ti åra rådet eksisterte. Om denne oppmerksomheten var positiv eller negativ, vil sjølsagt

varierte avhengig av språkpolitisk ståsted hos den som vurderer.

2005: Norsk språkråd legges ned, Språkrådet oppstår

Den omorganiseringa av språkrådsarbeidet i Norge som skjedde ved årsskiftet 2004–2005, hadde vært planlagt i flere år, og det som var gjennomgangstenen i utgreiingsarbeidet, var at det nye organet som skulle overta etter Norsk språkråd, skulle være et kompetansesenter for norsk språk, som det ble kalt. Dette nye organet skulle ha andre oppgaver enn det gamle Norsk språkråd, blant annet skulle det ha mindre vekt på normering og mer på språkstyrking.

Tilsvarende arbeid foregikk for øvrig på samme tid i mange andre land, der man følte behov for å etablere en samla språkpolitikk for å ta vare på nasjonalspråka. I 2002 kom svenskene med si monumentale språkmelding *Mål i mun* på over sju hundre sider, mens danskenes *Sprog på spil* i 2003 klarte seg med langt under ett hundre. I 2005 kom så *Norsk i hundre!*, som samtidig feira hundreårsdagen for det uavhengige kongeriket, i form av et dokument på nærmere to hundre sider. Alt i 2004 hadde Sylfest Lomheim overtatt som direktør for det nye organet, som ikke fikk noe navn før i mai 2005, da det viste seg at det nye navnet rett og slett ble *Språkrådet*, noe som i og for seg er egna til å forvirre, ettersom *dette* navnet hadde vært brukt som kortform for Norsk språkråd ikke bare muntlig, men også i stor grad skriftlig, sågar med stor forbokstav, for eksempel i mange av årsmeldingene fra Norsk språkråd.

Om navneendringa altså ikke var særlig dramatisk, så er det likevel klart at det var tale om et helt nytt organ med ei annen organisering og nye oppgaver. Det går for eksempel fram av de to sitatene fra side 5 i strategidokumentet *Norsk i hundre!*, som er tatt inn som margtekst

på side 2 i den første årsmeldinga (2005) fra det nye Språkrådet:

«For å sikra at norsk held fram som nasjonalspråk, må det utformast ein samla språkpolitikk for framtida. Språkpolitikken må forankrast i tre demokratisk baserte rettar: retten til nasjonalspråk, retten til morsmål og retten til framandspråk.

[...]

Det overordna målet for politikken må ikkje berre vera å sikra at nynorsk og bokmål skal kunna brukast og også bli brukte på alle område i samfunnet. Norsk må også bli det naturlege valet i alle situasjonar der det ikkje er nødvendig å bruka framandspråk.»

Her er det som vi ser, ikke mye snakk om normering; det er demokratiske retter og vern av nasjonalspråket som står i fokus; det siste presisert som både nynorsk og bokmål. Den faglige virksomheten i det nye organet er organisert i fire fagråd, ett av dem er *Fagråd for normering og språkoobservasjon*. Hvert av fagråda har sju medlemmer, som blir oppnevnt av styret for Språkrådet, som i sin tur blir oppnevnt av departementet. Om medlemmene i fagråda heter det slik i vedtektene for Språkrådet:

«Fagrådsmedlemmene skal ikkje oppnemnast som interesserepresentantar, men styret må sikra at kvart fagråd er breitt samansett og har nødvendig fagkompetanse. Begge målformer må vera representerte i alle fagråda. Av det samla talet på fagrådsmedlemmer skal det vera tilnærma like mange representantar for kvar målform.»

Det er altså ikke lenger snakk om at medlemmene i fagråda skal representere spesielle språkpolitiske syn, men en nevner likevel for sikkerhets skyld at det skal være «tilnærma like mange representantar for kvar målform». Den tradisjonelle norske språkstriden er altså ikke helt avblåst, men kraftig dempa – «tilnærma like mange» hadde ikke holdt i Norsk språkråds tid. Ellers er den departementale styringsviljen

særdeles tydelig i den nye organisasjonsmodellen, der det altså er det departementsoppnevnte styret som bestemmer hvem som skal bestemme.

Utgreiinga *Norsk i hundre!* ble omtalt som et strategidokument; i fjor kom så den omfangsrike utgreiinga *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (St. meld. nr. 35 2007–2008; 262 sider), der det blir skissert ei lang rekke tiltak, bl.a. for å styrke norsk språk generelt og spesielle tiltak for å ta vare på mindretallsmålformen nynorsk. Ved lanseringa omtalte kulturminister Trond Giske dette dokumentet som den viktigste meldinga fra hans departement i denne stortingsperioden. Hvor mye som konkret kommer ut av meldinga, er det for tidlig å si ennå, men den ble i alle fall drøfta i Stortinget 28. april 2009.

Er arbeidet vårt fåfengt?

Vi åpna dette siste kapitlet med å fortelle om et språkpolitisk utspill på årsmøtet i Norsk språkråd, der mediebedrifter og tekstprodusenter ble oppfordra til språklig toleranse ved ikke å drive språkpolitisk sensur. Dette utspillet ble nok oppfatta nærmest som utidig i 2000, men i det aller siste har det vært svært mye snakk om dette, ettersom sjølveste Språkrådet har gått inn for at nynorsksskrivende journalister må få lov til å bruke si målform i aviser som hittil har brukt bare bokmål som redaksjonelt språk. Det er vel foreløpig uvisst åssen dette kommer til å gå, men sikkert er det at toleransen for nynorsk er blitt vesentlig større i mange aviser i det seinere.

Radikalt bokmål er derimot fremdeles fy-fy i mange redaksjoner, og det skjer nok ennå at signerte innlegg som ikke følger redaksjonens private språknorm, blir «uniformert» så leserne ikke skal bli forleda til å tru at det går an å skrive bokmål på denne måten også. Men det gjør det altså – bokmålsnormen er framleis såpass vid at den omfatter mer enn nok til å irritere mange redaktø-

rer. Og noen av dem har faktisk også kapitulert, etter å ha blitt konfrontert med sin egen restriktive praksis – høsten 2008 skjedde nettopp det i det nye kulturorganet *Morgenbladet*, som jo i kraft av sine konservative tradisjoner kanskje var det siste stedet en kunne vente dette. Det samme gjorde også *Bergens Tidende* 1.2.2009 – på lederplass.

I dag er det altså langt på veg slik at det ikke lenger er Staten som styrer språket, men private aktører, og slik har det faktisk også vært ganske lenge. Men nå er det stadig flere som oppdager dette, og det moderate bokmålshegemoniet blir stadig utfordra på grasrotnivå. I talemålet er det helt tydelig at mange av de tradisjonelle riksmålsformene er marginalisert, mens radikalt bokmål passerer som nøytralt standardtalemål i både i NRK og andre etermedier. I skjønnlitteraturen er det liten trøst å finne for de som ønsker seg ei strammere bokmålsnorm, der vi blant andre har en Per Petterson, som ingen litterære forståegpåere våger å kritisere språket til, samme hvor god lyst de måtte ha til å gjøre nettopp det.

En ting er skjønnlitteraturen, der det moderate bokmålet altså ikke rår grunnen aleine, men der det nok likevel har en solid stilling. Noe helt annet er alle de nye sjangrene der avstanden til talt språk er mye mindre enn i det tradisjonelle skriftspråket: *sms*, *chat* og *blogg* – for å nevne tre ferske sjangrer i elektroniske medier, der respekten for vedtatte skriftspråksnormer er særdeles lite påtrengende og angsten for dialektinnslag og blanding av norske skriftmålsformer og utenlandsk språk nærmest fraværende. Det er klart at ikke alle elementer i disse nye sjangrene passer i mer formell skriftlig stil, men at slike sjangrer i framtida også vil sette sitt preg på det normale skriftspråket, er høyst sannsynlig – det er tross alt innafor disse sjangrene storparten av folket er aktive språkbrukere og ikke bare passive konsumenter. I avisinnlegg

skrevet av vanlige folk utover landet ser vi også et langt større språklig mangfold enn i de redaksjonelt språkvaska innlegga som kommer på trykk i de fleste storavisene, og dersom en betrakter slike tekster uten språkpolitiske skylapper, er det oftest liten grunn til å påstå at de blir mindre leselige på grunn av ord- og formvalg.

LSS runder derfor de første femti åra i trygg forvissing om at vår sak har framtida for seg. At laget er lite, spiller for så vidt mindre rolle; vi er overbevist om at vårt program er i pakt med de langsiktige tendensene i norsk språkutvikling. Men vi vil gjerne gi vårt lille bidrag til å puffe utviklinga i den retninga vi mener er den rette, ved å minne om at vi ennå ikke har «ett mål i Norge, høvelig for alle nordmenn», som Didrik Arup Seip erklærte som framtidvisjonen i 1916. Og i mellomtida skal vi i LSS dyrke de to målformene våre og gjøre akkurat det som myndighetene har sagt at Språkrådet ikke skal gjøre, nemlig «støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen.» ■

Innhold 4/2009

- 2 Redaksjonelt: Ideen om standardtalemål er død – hva nå?**
- 3 Referat fra landsmøtet i Landslaget for språklig samling
05.12.2009**
- 5 Peter Trudgill: Samnorskprosjektet – suksess eller fiasko?**
- 10 Eric Papazian: NRKs nyhetssendinger – standardtalemålets
siste skanse?**
- 15 Arne Torp: LSS gjennom femti år: etter 2000**